

Přehledně vypracovaná témata

MATURITA

Literatura

Marie Sochrová

FRAGMENT

Maturita Literatura

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Doporučujeme další e-knihy:
Maturita – Český jazyk – e-kniha
Maturita – Společenské vědy – e-kniha
Maturita – Němčina – e-kniha
Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová
Maturita – Literatura – e-kniha
Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

JAK PRACOVAT S UČEBNICÍ

Komu je edice MATURITA určena

Jak říká název, tituly nové řady jsou určeny všem, kteří se chystají k závěrečné zkoušce na střední škole. Ocení ji student, který se k maturitě připravuje důkladně a s předstihem, ale i ten, kdo potřebuje rychlý a stručný přehled toho podstatného na poslední chvíli.

Co přináší edice Maturita nového

- **celkový přehled:** 30 vybraných témat zahrnuje vše podstatné z literatury; témata byla vybrána podle toho, jak často se objevují mezi maturitními otázkami různých škol
- **jednoduchost:** stejná struktura zpracovaných témat urychlí vaši přípravu
- **co list, to téma / otevřený studijní materiál:** jednotlivé listy se po vytištění mohou stát součástí vašich vlastních studijních materiálů – k tomuto základu můžete postupně přidávat další učební texty; navíc můžete studovat prakticky kdekoliv, třeba v autobuse cestou do školy

Struktura témat

- **téma:** maturitní otázka
- **základní otázky:** série otázek, které tvoří osnovu pro dané téma; zapamatujete-li si je, bude se vám u maturity obsah tématu lépe vybavovat
- **ukázkové texty:** pracovní texty, které s tématem úzce souvisejí; pracuje se s nimi v otázkách a využijete je, až budete o tématu hovořit
- **zpracované téma:** to podstatné, co byste měli znát; najdete zde odpovědi na základní otázky a zároveň inspiraci pro vaše vlastní odpovědi
- **další otázky:** podrobnosti, na které se vás u maturity také mohou zeptat; máte-li čas, pokuste se na ně najít odpovědi
- **poznámky:** materiál je otevřený, zde je prostor pro vaše vlastní záznamy
- **odkazy:** rozšiřující literatura, kde najdete podrobnosti k tématu v titulech edice MATURITA V KOSTCE z našeho nakladatelství

Hodně štěstí u maturity!

Co list, to téma...

... list můžete vytisknout a připojit k vašim vlastním pracovním materiálům

Co v učebnici najdete

OBSAH

1. Počátky světové literatury	5
2. Vývojové etapy nejstarší české literatury	7
3. Česká literatura v období husitství.....	9
4. Humanismus a renesance v světové literatuře	11
5. Humanismus a renesance v české literatuře	13
6. Baroko, klasicismus a osvícenství v Evropě.....	15
7. České baroko, Jan Amos Komenský.....	17
8. Literatura počátků národního obrození	19
9. Lidová slovesnost, poezie národního obrození, vývoj baladické epiky do 20. století	21
10. Počátky realismu v české literatuře.....	23
11. Romantismus v světové a české literatuře	25
12. Vývoj českého divadla od národního obrození do konce 19. století.....	27
13. Tvorba generace májovců.....	29
14. Ruchovci a lumírovci.....	31
15. Realismus a naturalismus v světové literatuře	33
16. Česká realistická próza 19. století	35
17. Moderní umělecké směry v světové a české poezii 90. let 19. století	37
18. Umělecké směry 1. poloviny 20. století, generace buřičů v české literatuře	39
19. Obraz 1. světové války v světové a české literatuře	41
20. Světová literatura mezi válkami (1. polovina 20. století).....	43
21. Česká meziválečná poezie	45
22. Česká meziválečná próza	47
23. Tradice a avantgarda v českém divadle a dramatu 1. poloviny 20. století	49
24. Druhá světová válka v světové a české literatuře	51
25. Výběr ze světové literatury 2. poloviny 20. století.....	53
26. Poválečná česká poezie (výběr).....	55
27. Poválečná česká próza (výběr).....	57
28. Česká literatura v exilu a samizdatu	59
29. České drama 2. poloviny 20. století	61
30. Česká literatura 80. a 90. let 20. století	63

1. POČÁTKY SVĚTOVÉ LITERATURY

Základní otázky

1. Uveďte nejvýznamnější památky starověké a raně středověké literatury. Které části má bible? Proč je aktuální i v současném moderním světě? Z které části bible je text ❶? Kterými prostředky je dosaženo srozumitelnosti a přístupnosti sdělení a pomalého rozvíjení děje? Které příběhy z bible znáte? Kde najdete tzv. podobenství? Vysvětlete, jaký má smysl a z kterých částí se skládá.
2. Z kterého literárního díla je text ❷? Uveďte znaky homérského eposu. Doložte veršovou formu, metrum. Charakterizujte klasické řecké drama. Uveďte nejvýznamnější představitele a díla starověkého Řecka a Říma.
3. Které typické rysy má románská kultura? Uveďte nejznámější evropské středověké eposy a jejich znaky. Podejte charakteristiku dvorské rytířské lyriky. Do kterého cyklu patří text ❸? Které typické vlastnosti má Roland? Který vyprávěcí čas převažuje v textu a proč?

Ukázkové texty

❶

I stvořil Bůh člověka k obrazu svému, k obrazu Božímu stvořil jej, muže a ženu stvořil je. A požehnal jim Bůh a řekl jim Bůh: Plodtež a rozmnožte se, a naplňte zemi, a podmaňte ji, a panujte nad rybami mořskými, a nad ptactvem nebeským, i nad všelikým živočichem hybajícím se na zemi. Rekl ještě Bůh: Ať, dal jsem vám všelikou bylinu, vydávající símě (...), to bude vám za pokrm. (...) A viděl Bůh vše, co učinil, a aj, bylo to velmi dobré. I byl večer a bylo jitro, den šestý.

Bible

❷

Proto as, cizinče, došlo i do Tróje Ithaky jméno,
třebas prý vzdálena velmi je Trója od řecké země!
Zaplesal po těchto slovech ten trpitel, Odysseus jasný,
těšil se ze své vlasti a políbil žímou tu zemi.

Homér

❸

Zatím zbylo ze zadního voje jen šedesát věrných, ale neměl a nikdy už nebude mít král Karel lepších. Roland se rozhlíží po stráních a pahorcích, všude leží jeho bojovníci. „Nepoznal jsem větší hrdiny, než jste byli vy,“ nařiká nad nimi. „Tak dlouho jste sloužili své vlasti, tak dlouho jste bojovali pro svého krále!“ (...) Znovu se vrhá proti nepřítelům, v ruce svírá Durandal. Jako jeleni před smečkou psů, tak prchá nepřítel před jeho ranami. (...) Královo vojsko se však blíží, slyší to i Saraceni. Proto všichni najednou vystřelí šípy na Rolanda a dají se na útěk.

Píseň o Rolandovi

ad 1.

■ Např. *Epos o Gilgamešovi* (Mezopotámie), *Achnatonův Hymnus na slunce* (Egypt), *Vědy*, *Mahábhárata*, *Rámajána* (Indie), *Kniha písní*, *vyprávěcí román*, *poezie* – básník **Li Po** (Čína), *korán*, sbírka *Tisíc a jedna noc* (Arábie);

■ *Bible* – soubor historických, liturgických, právnických a literárních textů, nejvýznamnější dílo světové literatury, mravní poselství, myšlenková, tematická a žánrová inspirace pro evropskou kulturu a etiku; první část – *Starý zákon* (hebrejský): Tóra – Pět knih Mojžíšových, řecky Pentateuch, tj. Genesis (viz text ❶), Exodus (zde je tzv. Desatero), Leviticus, Numeri, Deuteronomium; knihy historické, básnické, prorocké, mudroslovné. Druhá část – *Nový zákon* (křesťanský): 4 evangelia – o životě Ježíšově (Matouš, Marek, Lukáš, Jan), Skutky apoštolské a 14 epištol, v závěru Zjevení sv. Jana (Apokalypsa); biblické příběhy: např. o Adamovi a Evě, Kainu a Ábelovi, o potopě světa, o stavbě babylonské věže, o Sodomě a Gomoře, o Ježíšovi.

■ Podobenství = analogický příběh + výklad události s ponaučením, má hlubší smysl (metafora) – v Novém zákoně. Srozumitelnost sdělení – prosté vyprávění, opakování slov, jednoduchá větná stavba (převaha souvětí souřadného se vztahem slučovací)

ad 2.

■ Řecká literatura

mýty: vyprávění o bozích, vzniku světa a o přírodních jevech; nejstarší zkušenosti lidí, dávná moudrost;
epika: **Homér**, *Ílias* a *Odyssea*: téma trojské války; první epos vypráví o řeckém bojovníku Achilleovi, jeho příteli Patroklovi, vojevůdci řeckých vojsk Agamemnónovi a jejich protivníkovi Hektorovi, synu trojského krále; druhý epos (viz text ❷) popisuje 10leté bloudění účastníka trojské války Odyssea (dobrodružství a překážky na cestě do rodné Ithaky, návrat k věrné ženě Pénélopé)

znaky **homérského eposu**: rozsáhlá veršovaná skladba, komplikovaný děj, dobrodružství, mnoho postav a dějových linií, výjimeční hrdinové, popisné pasáže – opakovaná epiteta, přirovnání; forma – časoměrný hexametr

lyrika: určena k přednesu, hudební doprovod, např. **Sapphó** (milostné a svatební písně), **Anakreón** (píjácké verše o ženách, vínu a zpěvu), **Pindaros** (sborová lyrika, oslava bohů, vládců), **Ezop** (bajky)

drama: tragédie – inspirovaná mýty, o vztahu jedince a společnosti, morálních zásadách, o lidských vášních

a nedostatků; hrdinové volí mezi osudem (příkazy bohů) a vlastním svědomím; zásada tří jednot – místa, času, děje, pětistupňová kompozice (podle Aristotela), např. **Aischylos**, *Oresteia*, **Sofoklés**, *Antigona*, *Král Oidipús*, **Eurípídés**, *Médea*

komedie: kritika soudobé společnosti, nedostatků athénské demokracie, jízlivý humor, např. **Aristofanés**, *Žáby*, *Mír*

věda: filozofie, historie, astronomie, teorie literatury (Platón, Aristotelés, Hérodotos, Thúkydídés aj.)

■ Římská literatura

vliv řecký, zvl. **v dramatu** (**Plautus**, *Komedie o hrnci*)

lyrika: **Catullus**, verše pro Lesbii, **Ovidius**, *Umění milovat*

epika: **Vergilius**, *Aeneis* (epos o minulosti Říma a císařského rodu), **Ovidius**, *Proměny* (250 řeckých a římských bájí)

satira: **Horatius**

řečnictví: **Cicero**

historie: **Caesar**

filozofie: **Seneca**

ad 3.

■ Středověká evropská literatura

vliv křesťanství, nositel vzdělanosti – duchovenstvo; sklon k obecnosti, vytváření výrazných typů (světec, mučedník, rytíř); nezáměr o originalitu díla (zpracovávání předloh); využití symbolů, alegorie, kontrastu; sepětí literatury s bohoslužebnými jazyky, později vzniká světská literatura v národních jazycích

náboženská literatura: Bible, modlitby, písně, legendy

světská literatura: hrdinský epos – hrdina je odvážný, statečný, čestný, oddaný panovníkovi (ang. *Beowulf*, fr. *Píseň o Rolandovi*, něm. *Píseň o Nibelunzích*, španěl. *o Cidovi*)

rytířský (dvorský) epos – rytíř jako spravedlivý vládce, ochránce chudých (*o králi Artušovi*, *o Alexandru Velikém*)

byliny – vyprávění o ruských bohatýrech (*Ilja Muromec*), junácké písně jižních Slovanů (*o kralevici Markovi*)

dvorská lyrika – milostná tematika, kult zbožňované ženy; formy – pastorela, epištola, alba; autoři – trubadúři, minnesängři, žakéři

počátky literatury pro měšťanstvo a nižší šlechtu – satirické písně, frašky, žakovská poezie, exempla, fabliaux, cestopisy

Doplňující otázky

Odkud pocházel legendární Gilgameš? V čem našel smysl života? Kde je zachována akkadská verze eposu? Kde jinde se objevuje bájeslovný prvek o potopě světa? ● Co víte o židovském náboženství (judaismu) a hebrejské (židovské) bibli? Znáte nejkrásnější milostnou píseň ze Starého zákona? Které etické zásady obsahuje tzv. Desatero? ● Uvedte některé starověké řecké nebo římské mýty. ● Co je jádrem vypravování v Homérově *Íliadě*? Charakterizujte některé postavy eposů. Uvedte některou z řeckých tragédií. Popište starověké řecké divadlo.

● Jak souvisí římský Vergiliův epos *Aeneis* s trojskou válkou? Kde najdete básnické nebo prozaické zpracování starověkých antických mýtů? ● Porovnejte starověké a středověké eposy – v čem se liší? Které jiné typy eposů znáte? Jak ovlivnilo antické drama, zvláště římské, pozdější dramatiky? ● Uvedte charakteristické rysy řecké a římské architektury. Znáte některé Ezopovy bajky? ● Uvedte základní znaky románské kultury.

Poznámky

2. VÝVOJOVÉ ETAPY NEJSTARŠÍ ČESKÉ LITERATURY

Základní otázky

1. Charakterizujte základní vývojová období naší literatury do konce 14. stol., uveďte kulturní jazyky našich památek. Vyberte si jedno z období starší české literatury, podejte charakteristiku doby, žánrů, osobností. Určete žánr uvedených úryvků a charakterizujte jej.
2. Které závažné myšlenky vyslovuje autor Proglasu? K čemu vyzývá? Doložte působivost výpovědi.
3. Které nejstarší duchovní písně znáte? Srovnajte je z hlediska myšlenkového a formálního.
4. Uveďte rozdíl mezi legendou a tzv. životem.
5. Doložte v textu 3 autorovu znalost antické literatury (vyhledejte časoměrný verš). Doložte, že je kronika zároveň naukovým i uměleckým dílem. Z čeho vychází Kosmova filozofie dějin?
6. Dokažte, že Alexandr Veliký je v eposu *Alexandreis* zachycen a pojat jako středověký hrdina (rytíř) – proč a proti komu bojuje? Doložte typ verše, kterým je psána téměř celá skladba. Vyhledejte a pojmenujte rýmový celek, který vybočuje z pravidelného schématu. Co vyjadřuje?
7. Čím se odlišuje Dalimilova kronika od Kosmovy kroniky? Porovnejte. Doložte, že kroniky jsou dílem historickým, epickou skladbou i politickým manifestem.
8. Uveďte významná díla doby Karlovy. Srovnajte satiry Hradeckého rukopisu se skladbou *Podkoní a žák*.
9. Uveďte, jak se vyvíjelo středověké drama.
10. Vysvětlete pojmy laicizace a demokratizace literatury, doložte na ukázkových textech.
11. Uveďte charakteristické znaky staročeských literárních památek.

Ukázkové texty

1

Jako bez světla se nepotěší
oko patřící na všechno stvoření boží, (...)
tak je to i s každou duší bez knih,
jež nezná zákona božího (...)

Chci raději pět slov povědět
a svým rozumem je říci, (...)
nežli deset tisíc slov nesrozumitelných. (...)

Nahé jsou zajisté všechny národy bez knih...

Proglas

2

Pochovali ctné tělo jeho, Václava dobrého a spravedlivého
panovníka. (...) Krev jeho nechtěla po tři dny vsáknout do země.
Třetí den večer, jak všichni viděli, objevila se v chrámu nad ním.
Tu divili se všichni...

Legenda o sv. Václavu

3

...právě tak statečný hrdina Tyr, ihned vyskočiv, vrhl se do
nejhustších klínů nepřátel. A jako by někdo v zahradě podtínal
srpem slabé makovice, tak on sekal mečem hlavy (...) nepřátel.
Neví se, od koho který neb jakou zahynul ranou...

Kosmas, Kronika česká – Válka s Lučany

4 Boj s Dariem u Issu

Jakož vlcie činie stádu,
tak Řeci v pohany spadu.
Král pohanský by tiem vzrúzen;
uzřev to, že jest oblúzen,
otstúpi do všě náděje, (...).
Tak sě bieše hrozně ustrašil
a k tomu všechen ľud splášil (...)
Náhlost sě k ničemu nehodí;
ktož sě s krátkostí obchodí,
nad nepřáteli vévodí.

Alexandreis

5 O sedlčie knieni Bořeně

Raději sě chcu s českú sedlkú snieti,
než královnu němečskú za ženu jmieti.
Vřět každému srdce po jazyku svému,
proto Němkyně méně bude přietí ľudu mému.
Němkyně bude němečskú čeleď jmieti,
němečsky bude učiti mé děti,
proto bude jazyka rozdělenie
a inhed země jisté zkaženie.

Dalimilova kronika

6

Krajčí se kalí v témž kalu,
ukrádá sukna po málu;
neotpusť nikému,
krade i přieteli svému.

Hradecký rukopis

ad 1.–9.

Literární jazyky na našem území: staroslověnština (na Velké Moravě), latina, čeština.

Vývojové etapy:

■ **Období staroslověnské** (od pol. 9. stol.) – Velká Morava, r. 863 příchod Konstantina Cyrila a Metoděje (význam náboženský, politický a kulturní)

Proglas – nejstarší slovanská báseň (propaguje nutnost vzdělanosti, právo na kulturu v srozumitelném jazyce, počátek demokratizace), *Kyjevské listy*, *Život Konstantina a Metoděje*, literatura náboženská (modlitby, mešní kniha), právníká (*Paterik*, *Zákon sudnyj ljudem*)

■ **Období zápasu staroslověnské a latinské kultury** (10. a 11. stol.)

legendy (vyprávění o životě, skutcích, zázracích a mučednické smrti světců), např. o sv. Václavu a sv. Ludmile (× tzv. **životy** = autentická informace o životě světce, životopis, bez zázraků)